

JANINA DEGUTYTĖ: DUKTĖ SALOMĖJAI, SESUO LIŪNEI SUTEMAI

Ne kartą esu grįžusi prie Janinos Degutytės. Nėra lengva rasti naujesnę mintį ar žodį.

Degutytė „trisdešimtųjų gimimo“ kartos poetė. Sesuo tarp kartos brolių (Baltakio, Marcinkevičiaus, Maldonio). Pagal poetinę jauseną duktė Salomėjai Nėriai; iš jos mokėsi poezijos rašto. Sesuo kitoje žemėje ir kitoje erdvėje išaugusiai Liūnei Sutemai. Atrama jaunesnei kūrybingų moterų kartai: J. Vaičiūnaitei, B. Baltrušaitytei, O. Baliukonytei. Lietuvių lyrikos raidoje Degutytė svarbi romantinės tradicijos individualiu perrašymu, dialogo tarp eilėraščio ir skaitytojo stiprinimu, gamtojautos intensyvumu, asmenišku įsipareigojimu klasikinėms vertybėms. Seštojo-septintojo dešimtmečio atgimstančioje poezijoje ji formavo vieną iš stipriausių poetinio pasaulėvaizdžio atramų: ryšį su tautosaka (ypač su senosiomis dainomis ir raudomis), su kalba. Laisvino ir plėtė eilėraščių galimybes. Degutytės kūryboje prasišvietė mitinės metaforos, sutelktos į tėvynės, gimtosios žemės, ištikimybės galių stiprinimą ir aukštinimą. Degutytė – atviros, pakylėtos retorikos, emocionalaus kalbėjimo poetė. 1968 metais, Degutytei įžengus į kūrybos brandą, R. Šilbajoris pastebėjo, kad jos „eilėraščiai yra svarbus indėlis į lietuvių poezijos lobyną“¹.

Kalbančios moters balsas. Globėjiškos rankos, ištiestos į silpnesnį. Stiprios reakcijos, griežti sprendimai. Atvirumas laiko ir savo pačios patirčiai, taip pat ir moteriškajai – kūryboje vis dėlto nepasiekęs to lygmens, kurį galėjo reflektuoti, atsakydama į klausimus, juos apmąstydama. 1980 metais, paklausta apie moters vietą kūryboje ir kūrybos vietą moters gyvenime, atsakė: „Kūryba moters gyvenime turi du priešus (jų neturi vyrai), kuriuos būtina nugalėti. Pirmas priešas – moters psichinė emocinė struktūra, labilesnė, jautresnė, labiau veikiamą aplinkos, kasdienybės dirgiklių. O kūryba reikalauja susikaupimo, visiško atsiribojimo, pačiame rašymo akte – bent dvasinės izoliacijos. Dėl savo nervinės sistemos moteriai sunkiau šitą būseną pasiekti. Antras didysis priešas – buitis, kurios nenuima nuo moters pečių jokios socialinės sistemos, nebent močiutės. Kas ji bebūtų – mokslininkė ar menininkė, – šeimos reikalai pasiglemžia gausybę laiko ir fizinės, deja, dvasinės taip pat, energijos. Vyruui darbas visada pirmiausia, o moteris tą „pirmiausia“ turi išsikariauti iš kitų ir iš savęs. Jai visada lieka truputį ant sąžinės nuosėdų: kažkas šeimai neatiduota vardan kūrybos. O kūryba nuotrupų nemėgsta. Jai reikia viso žmogaus. Jei moteris pasiekia tiek, kiek vyras, vadinasi, ji turėjo dvigubai talento, valios ir dvasinės energijos [...]“².

Atsakyta tada, kai Lietuvoje dar nemąstyta apie feminizmą, kai moters kūrybos tema nebuvo giliau reflektuojama. Atsakyta iš patirties – savo ir kitų moterų. Atsakyta tiksliai: moteris „neturi laiko“ kūrybai. Turi jį išsikariauti – iš kitų ir iš savęs. Vadinasi, būti įsitikinusi, kad šitas „karas“ – ir su savim – yra būtinas. Nuotrupų, kurios lieka nuo gyvenimo rūpesčių, kūrybai neužtenka. *Kūrybai reikia viso žmogaus*. Tai didžiojo Degutytės moralinio principo – atiduoti viską – atskala. Moralinio absoliutizmo principas. Ir kartu gana racionali moters padėties kultūroje analizė, atkreipiant dėmesį į dramatišką kuriančiosios savijautą: kas atiduota kūrybai, atimta iš šeimos, iš vaikų.

Savo gyvenimo refleksijose, pateiktose *Atsakymuose*, Degutytė atskirai pažvelgė į feminizmui svarbius motinos ir dukters ryšius bei jų komplikacijas. „Degutytės autobiografinis tekstas – pirmasis lietuviškas autobiografinis tekstas, atskleidžiantis sudėtingus motinos ir dukros tarpusavio santykius, savęs nerealizavusios moters tragizmą“³.

¹ Šilbajoris R. Netekties ženklai. – V.: 1992. – P. 178.

² Degutytė J. Atsakymai. – V.: 1998. – P. 37–38.

³ Daugirdaitė S. Rūpesčių moterys, moterų rūpesčiai. Naujosios literatūros studijos. – V.: 2000. – P. 137.

Ir prie Salomėjos Nėries Degutytę traukė įžymiosios lyrikės tragizmas, vėlyvojoje kūryboje persmelkęs ir gamtojautą, mažiausią poetinio vaizdo ląstelę. 1964 m. eilėraštyje „Prie šaltinio“, skirtame Salomėjos Nėries atminimui, skausmingieji, dramatiškieji momentai įlydyti į personifikuotas metaforas: „Kažkieno lūpų linijoj / Tavo skausmas tyli ir krūpčioja... / Kažkieno šaltam kambary / Ilgesys tavo – naktį – kukčioja...“ Formuodama privalomą optimistinę intonaciją, Degutytė vis dėlto įrašo ir skausmingą kraujuojančių pėdų vaizdinį:

*Saulės nutviekstoj, nupūstoj vėjų
Mūsų žemėj – planetoj gimtojoj
Kaip raudonos gyvos plaštakės
Tavo pėdos mažytės kraujuoja...*

Aliuzija į S. Nėries „Viltį“, į čiurlioniškosios vizijos klausimą: „Gal ir mane lyg plaštakėlę / Sudegins jų galingos ugnys?“ Ugnies raudonis (kūrybos, aistros) perkeltas į kraują-likimą, siejamą ir su moters kūno (pėdos mažytės) drama.

Apmąstydamą ryšį su Salomėja Nėrim Degutytė *Atsakymuose* teigė, kad šios poetės kūryboje „pakerėjo gamtos siela, kuri glūdėjo kiekviename motyve. Šitas momentas ataidėjo manyje stipriai, nustebindamas mane pačią“. Įdomi formuluotės pabaiga: kūryboje vyksta tarsi savaiminis vyksmas, kuriuo protas gali pasistebėti. Tradicijos galia, šiuo atveju veikianti ir kaip sąskambis tarp kūrybingų moterų. „Gamtos siela“, romantinė metafora, įleidusi šaknis ir filosofijoje, subtiliai moteriška, motiniška.

Pagal vidinę giminystę Degutytę atpažino ir Liūnė Sutema: „Man labai gera jos klausytis (iš plokštelės – V. D.)... Degutytės poezija yra absoliučiai asmeninė, su niekuo nesurišta, tik su pačia savimi... Įtakų aš joje neieškau... Kartais man net nebėra klausimo, ar artima, ar svetima, bet kad yra įdomu, kad pririša...“¹ Liūnė Sutema ir Degutytė yra vienos kartos lietuvių poetės, išaugusios skirtingomis sąlygomis, skirtingos patirties, bet turinčios ir bendrų pasaulėvaizdžio atramų. Vienas svarbiausių – *sesers, seseriškumo* vaizdinys. Pozicija, kurią užsiima rašančioji, yra seseriškas solidarumas su medžiu, gėle, žmogum. Ir seseriškas įsipareigojimas broliams – iki Antigonės mito recepcijos.

Paskutiniu rinkiniu *Purpuru atsivėrusi* Degutytė suformavo subtilų poetinės gamtojautos tipą, vėlgi moterišką ir savaip motinišką. Į tai dėmesį knygos recenzijoje yra atkreipusi Onė Baliukonytė: „Stebina šviesus, šiltas, tiesiog motiniškas J. Degutytės žodžio gerumas, jos eilėraščio artumas gyvajai gamtai – purpurinė širdies giminystė“².

Per Degutytę pastebimai tekėjo rašančių moterų viena kitos atpažinimo energija.

Priklausanti ir savo laikui

Degutytė priklauso kartai žmonių, kurių vaikystę ir jaunystę paženklino okupacijos, karai, o brandos metą – pokario žudynės, tremtys, represijos. „Buvo karas. Bombardavimai. Šaudymai. Išdavystės. Įskundimai. Gaudynės. Kasdieninės procesijos gatvėse – žydų, belaisvių (visokiomis uniformomis)... Visa tai negalėjo praeiti nepastebimai – sukeldami manyje protestą, neviltį, troškimą kažką padaryti, kad šito pasaulyje nebūtų. Jau tada pajutau žmogaus laikinumą ir trapumą šioj žemėj. Begalinį žmogaus dvilypumą: budelį ir kūrėją, esesininką ir Bethoveną“, – taip apie savo ankstyvųjų išgyvenimų foną (1980) m., dar negalėdama visko išsakyti, yra kalbėjusi Degutytė. Eilėraščius ji pradėjo rašyti anksti, gimnazijoje. Ypatinga buvo Kauno gimnazijos atmosfera. Gera klasės auklėtoja A. Dragūnaitė, jautrus istorijos mokytojas Klova, atėjęs atsisveikinti su klase, išvežtas ir negrįžęs...

¹ Pokalbių akiračiai. – V.: 1991. – P. 9.

² Pergalė, 1985, Nr. 5. – P. 167.

Suimti tos pačios klasės berniukai... Gimnazijos literatų būrelyje Degutytė buvo pavadinta dekadente, žalinga tarybinei santvarkai...¹ Jai ilgą laiką atrodė, kad tokioje poezijoje, kuri buvo proteguojama pokario metais, ji neras sau vietos: „tokios poezijos, kokios buvo reikalaujama, nenorėjau nei skaityti, nei rašyti“. Poetinės fanfaros skambino tarybines pergales, o tolimoje tremtyje skausmo psalmes rašė A. Miškinis, poetas-lyrikas, didžiosios lietuvių poetinės kartos (J. Aistis, B. Brazdžionis, S. Nėris) bendražygis. A. Miškinio eilėraštis „Iš kraštų, iš tolimųjų“ ir dedikuotas J. Kossu-Aleksandravičiui:

*Sukrūvintu veidu, bet galvą iškėlus,
Apnuoginta eina per pagelą, šalną ir gruodą,
Širdy užuslėpusi didelę gėlą,
Melu apraizgyta dar šypseną karčių parodo...*

Pagal savo talento pobūdį ir jauseną Degutytė galėjo pasiremti tokiais eilėraščiais, apskritai šios kartos poetų, Lietuvos, jos kalbos, jos dvasios tyrėjų patirtimi. Bet liko tik Salomėja Nėris, jos paskutinę poetinę valią iškreipęs rinkinys *Lakštingala negali nečiulbėti*. A. Baltakis, tos pačios kartos poetas, yra įžvalgiai pastebėjęs: „nors apie Salomėją Nėrį ir toliau buvo kalbama kaip apie įžymią tarybinę poetę, jos kūrybos tradicijoms tęsti nebuvo palankios dirvos“. Vis dėlto Salomėja Nėris – pagrindinė Degutytės poetinė ir moralinė atrama. Didžiosios mūsų lyrikės likimo dramą ji jautė kaip gyvo žmogaus rūpestį, dėl kurio reikia jaudintis ir sielotis. O su A. Miškinio kūryba susitikta ir vėliau. Gyveno viename name, buvo kaimynai. A. Miškinis keliskart pajuokavęs, kad jos pavardės pirmoji raidė turi būti ne „D“, o „G“ – Gegutytė². Nesunku prisiminti, kokia dainuojanti ar raudanti yra A. Miškinio gegutė (kaip ir J. Aisčio). Turbūt tai buvo didelis A. Miškinio pagyrimas iš tiesų skambiai, dainingai ir kartu elegiška Degutytės poezijai.

Pokario metais pavojingai sutrūkinėjo lietuvių lyrinės poezijos tradicija, o juk jos jėgą jautė S. Čiurlionienė ir B. Sruoga, S. Nėris ir J. Aistis. Ir ne tik lyrikos tradicija. Iš ko tad turėjo augti rūsčiu pokariu brendusi mūsų kultūros žmonių karta, imliausiame amžiuje atplėšta nuo daugelio tradicinių papročių, nuo jau pažintos ir pamiltos poezijos.

„Kaip lėtai, kaip baisiai vienpusiškai mes brendome! Mums buvo pateikta tik viena pasaulio ir visuomenės pažinimo versija. Gal net ne versija, o tikėjimas, dogma. Šioje dogmoje beveik nesimatė žmogaus. Buvo klasės, visuomenė, valstybė. Mes patys gesinome savyje ankstyvuosius bundančios asmenybės blykstelėjimus, užgniauždavome abejones, arba abejodavome taip, kad niekas negirdėtų, nežinotų. Net ir patys. Buvome pilni baimės. Išlikti buvo svarbiau nei gyventi. Buvome atskirti nuo pasaulio, nuo jo visuomeninių ir estetinių idėjų. Ne tik nuo pasaulio, nuo savo pačių praeities, tradicijų“. Taip *Dienoraštyje be datų* apie savo kartą kalbėjo Just. Marcinkevičius. Kurį laiką jie buvo bendrakursiai, Janina atsiliko dėl ligos.

Kokį pasirinkimą siūlė gyvenimas šiai kartai: tremtį (jau nebūtinai tiesiogine prasme), kūrybos ir kultūrinio darbo atsisakymą arba kompromisą. Tos pačios kartos lituanistas, literatas A. Kazragis, sužinojęs apie net neteisiamų žmonių trėmimą, padėjo ant stalo komjaunimo bilietą... Ir savo gyvenimą – iš esmės... Jo kartos poetai leido knygas – dar ir su eilėraščiais apie Staliną. Kažkokiu stebuklu patys tvirčiausi, gambiausi vis dėlto išsaugojo savo dvasią, kūrybos alkį. Nemaža šių žmonių likimuose lėmė ir Vilniaus universitetas, kad ir nelaisvas, kad ir varžomas.

„Universitetas... Aš taip į jį veržiausi, kaip į išganymą. [...] Senojo universiteto dvasia. Kiemai, galerijos, auditorijos. Asmenybės, kurios apie tai ir nekalbėdamos, jau vien savo buvimu tvirtino, kad reikia padaryti viską, ką gali, ir dar truputį daugiau (V. Mykolaitis-Putinas, J. Lebedys, V. Zaborskaitė, M. Lukšienė, E. Meškauskas...)“.

Diplominiam darbui Degutytė nenorėjo svarbios temos. M. Lukšienė siūlė Salomėją Nėrį, ji pasirinko J. Dovydaičių, kad tik parašytų. Nenorėjo kalbėti apie Salomėją Nėrį netikrų žodžių. 1955

¹ Iš pokalbio su poete 1988 m. gruodžio 17 d.

² Ten pat.

metais baigė universitetą, 1957–1958 m., atsinaujiant lyrikai, E. Matusevičiaus labiausiai paskatinta, su eilėraščiais išėjo į viešumą. Kūrybos dvasios gyvybę ir gyvybingumą, be kitų daugiau ar mažiau jos kartai bendrų atramų, Degutytei padėjo išsaugoti gamta. Gamta „duoda žmogui poreikį žydėti ir atnešti vaisių, keistą, nesuprantamą erdvės ir tulumos ilgesį. Ar kūryba – savo esme – ne iš jos? Nes kas gi yra tobulesnis kūrėjas? Jei žmogus įsivaizduoja esąs už ją gudresnis – sukuria tai, ko ji neturi, tai, iš kitos pusės, daug ką praranda, o pirmiausia – harmoniją su savimi, su pasauliu, su ja pačia. [...] Mes nedaug gamtą tepažįstame, o tariamės esą jos užkariautojai. Koks baisus tas žodis! Užkariautojas = pavergėjas. [...] Užuoat pasimokę iš gamtos, mes naikinam jos augmeniją, gyvūniją, jos laukus ir miškus“¹. Kad galėtum pasakyti „aš – gyva gamtos akimirka, iš kūno ir kraujo“, reikia ypatingo gamtos jautimo savyje ir savęs gamtoje. Atrodo, kad lietuvių kultūroje J. Degutytė yra viena iš paskutinių mūsų panteistų, gamtos religijos išpažinėjų. Šiuo požiūriu jos poetinė jausena yra unikali. Unikalus yra ir gyvosios gamtos kalbos „supratimas“: zylės, žiemą įskrendančios pro langą, katytės, liūdinčios, pasiilgstančios, laukiančios, gražiai vaikams ir aprašytos knygelėje *Nepalik manęs*. Sentimentalu, bet tikra, autentiška. Sentimentai, jų išsaugojimas yra žmogaus savybė.

Degutytė – miestietė, bendra žmogaus ir gamtos kalba jos yra „išmokta“, ne tokia prigimta, kaip imlaus kaimo vaiko. „Išmokta“ jai ir tautosaka – iš knygų. „Pasakas skaičiau prieš karą. Vėliau, kai prisiliečiau prie poezijos, supratau, kad tai didžiausias turtas, kad tai mano turtas – tarsi ji jau seniai gyveno manyje, tik aš apie tai nieko nežinojau. Tarsi kažkieno buvo atimta ir vėl grąžinta“².

Degutytės eilėraštis iš etapinio jos rinkinio *Šiaurės vasaros* (1968) – „Malda žemei“:

*Žeme Žemynėle, atliūliuok
Baltaisiais rugių laukais.
Žeme Žemynėle, atsiūbuok
Verkiančiais mano beržais.*

*Šventą ugnį saugosiu – tyli –
Girių ir naktų žalioj gelmėj...
...Ir liepsna man veidą užgaus...
...Ir liepsna bandys lyg paukštė skrist.*

*Devyniais vingrių šakų žalčiais
Ažuolas man virš galvos budės.*

-----
*Žeme Žemynėle, tebūnie
Tavo duona mums – saldi, skalsi.*

Kreipinys į Žemę Žemynėlę yra dvasios pastanga išlaikyti ryšį su žemės dvasia, su Deive-Pramote (pagal M. Gimbutienę). Tas ryšys – daigianytis, iš tautosakos, iš tautos pasaulėjautos, iš patirties. Savo kūryba Degutytė saugojo, gynė maldingą žmogaus susitelkimą kaip didžiausią dvasios stebuklą, kaip būties esmės nuojautą. Malda žemei yra turbūt seniausia lietuvių malda. Visa, kas yra, yra iš žemės, viskas yra „čia“, viskas yra vienintelį kartą – kaip ir R. M. Rilės poezijoje-filosofijoje, Degutytės bandytoje versti.

Programinis eilėraštis „Aš meldžiuos į žvaigždę ir į žolę...“ (1969).

*Aš meldžiuos į žvaigždę ir į žolę,
Į šaltinio gyvą šventą srovę.
Aš meldžiuos šįvakar už visus –*

¹ Iš J. Degutytės atsakymų į anketą 1980 m.

² Ten pat.

*Šventus ir prakeiktus – už tiesius.
Katakombas – inkvizicijos – konclagerius
Jungia
Vienas
Kraujo ir ugnies laukinis tiltas...
...Aukštas kalnas pelenų supiltas...
...Pilkas vakaras ir paukštis pilkas...
Aš meldžiuos šįvakar už visus...*

Labai svarbi šio eilėraščio moralinė pozicija: „aš meldžiuos šįvakar už visus– šventus ir prakeiktus...“ Degutytei svarbus humanizmo puoselėjamas meno bendražmogiškumas, aukštesnis ir svarbesnis už klases, luomus. V. P. Bložė sakė, kad poezija kalba už visus, A. Maldonis tvirtino, kad su pasmerktais ir su herojais buvome vienos kalbos ir giminės... Degutytė kalbėjo apie *visas* katakombas ir inkvizicijas, apie *visus* konclagerius, apie visus iš žmonių pelenų supiltus kalnus. „Vakaro malda“ (leidėjų ištaisyta į „Vakarą“) iš rinkinio *Purpuru atsivėrusi* (1984) gali būti suvokta kaip šio moralinio įsipareigojimo žmoniškumui tęsinys. Gal ir baigėsi žemėje konclageriai, bet atsivėrė kita praraja – žemės sunaikinimo ir žmonijos susinaikinimo galimybė. Malda virsta neatsakomu klausimu: „Kaip, žeme, tave mums / nuo mūsų užstoti?“ Lyg apsisuko būties ratas: nuo maldos į Žemę Žemynėlę, nuo vilties, kad jos duona bus mums saldi ir skalsi, iki nevilties klausimo: „Kokio keršto dievui / į delnus nupuolėm?“

Įprasta apie Degutytę galvoti kaip apie intymią lyrikę. Bet jos intymumas pakyla iki didelio visuotinum, o maldos būseną – iki rūpesčio didžiausiais žmogaus būties kausimais.

Poezija – kraujo žiedas

Šiandien poeziją taip pavadintų jau nedaug poetų. Poezijos apibūdinimai darosi techniškesni ir modernesni. Eilėraščiui vis sunkiau byloti širdies balso kalbą. Žmogui vis sunkiau atsiverti; be baimės, be gėdos, be apsimetimo kalbėti apie tai, kas jį jaudina, apie ką jis mąsto, ką išgyvena. Poezija – didžioji žmogaus atvirumo galimybė – pati ima vengti atvirumo. Vis unikalesni atvejai, kai poetas kalba širdies balsu, kai eilėraštis žydi kraujo žiedu. Vien iš metaforos (poezija – kraujo žiedas) atpažintume Janiną Degutytę, romantinės pasaulėjautos poetę, išlaikiusią stiprią sužmogintos gamtos gyvybės pajautą, ypatingą dvasinę gamtos giminybę.

1980 m. Degutytė sakė apie save: „Kai atsidūriau vidury laukų, kai pagyvenau tarp miškų ir pievų (bene IV kurse, pas draugę nuvažiavusi), pasijutau lyg amžinai čia būčiau gyvenusi, lyg bučiau iš ilgos kelionės sugrįžusi – viskas sava ir neapsakomai brangu. Jokiame mieste taip nesijaučiau“.

Nuo pat vaikystės Degutytė (gimė 1928 m. liepos 6 d. Kaune) gyveno mieste, daugiausia Kaune, o nuo 1949 m. – Vilniuje. Apie Vilnių poetė yra parašiusi gražių eilėraščių. Iš ankstyvųjų – „Vilnius naktį“: „Akmeninis sakalas su plakančia širdim – / Tamsėlynėm tu erdvėm skrendi, / Į saulėtekį ištiesęs milžino sparnus“. O štai „Vilnius“ iš rinkinio *Prieblandų sodai*:

*Ant septynių kalvų
Siaurukas tavo likimas.
Lengvas pulsuojantis vardas
Vilnija po mūsų oda.
Tavo naktis –*

*Akmeninė bokštų fuga.
Tavo diena –
Pavasarinis šilagėlių dvelksmas
Nuo septynių kalvų.*

Vilnius poetei – ne tik miestas, bet ir „šventa ir prakilni relikvija, kurią mes saugome savyje“. Tačiau ir šiame vieninteliame mieste „nėra džiaugsmo įkurti ugnį, pasemti iš šaltinio vandens, klausytis medžių ošimo ir matyti, kaip auga žolė“. Vaikiškai naivi ir poetiškai turininga pastanga miesto gyvenimą sušildyti gamtos gyvu alsavimu: jos bute kaktusas iškeldavo purpuro žiedą, prie kojų glaustydavosi balta katytė (knygelės vaikams *Nepalik manęs „herojė“*), zylė įskrisdavo pro atvirą langą... Ant sienų kabėjo artimiausios bičiulės, tapytojos Br. Jacevičiūtės paveikslai, V. Valiaus „Sopulingoji“, subtiliai atliepianti dramatišką poetės jauseną. Vilniaus verbos. Ir pilki siūlai senovinėje pintoje kraitelėje, lyg prišaukiantys subtilų „pilkumo“ įgarsinimą: „...Aukštas kalnas pelenų supiltas... / ...Pilkas vakaras ir paukštis pilkas...“ („Aš meldžiuosi į žvaigždę ir į žolę...“). Gamtos natūralią pilką spalvą (vakaro prieblandos, paukščio) eilėraštyje atitinka aukštas pelenų kalnas – dramatiška žmogaus pasaulio spalva.

Ką žmogus laimi iš civilizacijos, iš progreso? Deja, priešaringi jo laimėjimai: „Žmogaus amžius ilgėja, bet ar žmogus nuo to laimingesnis? Ar jis tauresnis? Ar sumažėjo rūpesčių, nelaimių? [...] Žmogus jau tampa technikos vergu: progresas sukasi savo antrąja puse. O žmogus kaip ir prieš tūkstantį metų trokšta mylėti, džiaugtis ir gyventi“.

Kūrybos, poezijos tema Degutytei labai svarbi, nes būtina ginti ir saugoti žmogaus dvasingumą, broliškumą žemei, medžiui, gėlei. Meno gamtiškumas yra tik savita meno žmoniškumo forma. „Medis yra tiek gyvas, kiek jis gyvas žmogaus širdyje. Vienintelė vertybė – žmogaus dvasinis gyvenimas“. Žmogaus kūryba kyla iš žmogaus kūrybiškumo, iš begalinio atvirumo. Ir lyrinė kūryba yra ypatingas žmogaus dvasios atsivėrimas: „Aš atverta lig paskutinio nervo... / lig paskutinės paslėptos minties“, – sakė poetė eilėraštyje „Intermezzo“. Kūryba kyla iš būtinybės ir yra artima moters pašaukimo esmėms:

*Aš nenoriu eilėraščių rašyti.
Netikėkit, jog tai džiaugsmas. Netiesa.
Aš norėčiau duoną minkyti, supti kūdikį,
Įdiržėjusiais delnais per šienapjūtę
nešti savo vasarą...*

-----
*Bet pieštukas rankoje virpa širdies dūžiais –
ir kelio atgal nėra.*

Vėlyvojoje Degutytės kūryboje, ypač rinkinyje *Purpuru atsivėrusi* (1984), poezija tampa sakraliniu aktu – malda, palaiminimu, atsisveikinimu ar susitikimu su mylimais, bet mirusiais, su sodais, bet palaidotais, su savim, niekad iki galo nepažinta: „Toks vakaras, kai žvelgi sau į širdį – / kaip į kitą nepažįstamą planetą, / kurios niekada nepasieksi“ („Vienas vakaras su J. S. Bachu“).

Degutytės kūryboje išsaugotas tarsi koks lyrikos pirmavaizdis, atskleista jos pirmoji versmė, eilėraštyje „Temsta“ taip išsakyta: „Širdies akimis žvelgiu į pasaulį“. Žvelgti sau į širdį ir širdies akimis į pasaulį – tos dvi neišskiriamos lyrinio vyksmo grandys apibūdina jos subtilų moteriškumą. Degutytės lyrika – tai kūryba, kuriai būtina sulaukti ypatingos sielos būsenos, tarsi kokio praregėjimo, nes „yra valanda, kai pasaulį / regi apnuogintą – / per akimirką praeina šimtmečiai“ („Karūna“).

Degutytė savo kūryba siekė dialogo, jos supratimu, eilėraštis – tai „šviesus ar skaudus pasikalbėjimas su draugu“. Tad ir į klausimą, kaip ji žiūrinti į skaitytojų laiškus, poetė atsakė taip: „Skaitytojų laišškai yra labai nelygūs. Šiaip ar taip – nuoširdūs laišškai visada parodo, ko žmonėms

reikią, ko jie išsiilgę, ko nesupranta. Būtų liūdna, jeigu poeziją skaitytų tik poetai ir kritikai. Laiško nuoširdumas visada brangus, bet nieko nedarau, kad kam nors patikčiau. Niekada nesistengiau – nei gyvenimu, nei poezija. Be to, yra žmonių, kurie ir labai mėgdami kurį poetą, laiškų jam nerašo. Laiškų rašymas, man atrodo, dar nėra koks nors rodiklis. O išgirdusio ir supratusio žmogaus žodis kiekvieną mirtingąjį sušildo”.

Daugiausia laiškų poetė yra gavusi savo kūrybos pradžioje, kai išėjo pirmieji rinkiniai *Ugnies lašai* (1959) ir *Dienos-dovanos* (1960). Ypatingas visuomeninių vilčių metas, tiek daug lėmęs staigiam mūsų poezijos pakilimui. Ne vienam jaunam žmogui Degutytės poezija yra buvusi tarsi gyvenimo programa. Jauna kompozitorė K. Brundzaitė, parašiusi kelis kūrinius poetės žodžiais, 1959 m. dienoraštyje įrašo: „Perskaičiau Degutytės *Ugnies lašus*. Kai kurie nuostabūs. Neiškęsiu bent truputį neužrašius į dienoraštį”. Jaunus žmones, ypač žengiančius į kūrybą, traukė stiprus jausmas, meilės, taurių idealų teigimas, bekompromisė pozicija: arba–arba. Ne vienas iš artėjančių prie šešiasdešimt prisimena laiškuose ir dienoraščiuose cituotą Degutytės eilėraštį „Meilei” („Jeigu tu ateisi...”).

Poetės kūrybos meditacinei rimčiai reikia dvasinio susikaupimo, tylaus įsiklausymo ir galbūt išankstinio pasitikėjimo. Pasitikinti ir pasitikėjimo laukianti kūryba. Kūryba, pasikliaunanti gerumu, tikėjimu ir tiesos troškimu: „Neprarask tiesos savo lūpose, / neprarask tiesos, / kuri žydi tavo kraujyje / kaip erškėtis, / kuri – vienintelė – varinėja kraują / nuo kojų ligi galvos, / ligi slapčiausių smegenų kertelių, – / nes kas gi daugiau?..” Degutytė į nelaisvą savo raštą yra įrašiusi kitu būdu nepasakomą tiesą. Rinkinyje *Purpuru atsivėrusi* (1984) galime atpažinti tikslią psichologinę ano laiko žmonių santykių aptartį („Pusiau tiesa, pusiau melu / dalinamės kaip duona“, „Mūsų kaukės – kaip skydai. / Kas išdrįs būti beginklis?“) arba skaudų moralinį imperatyvą:

Paukščių lizdo, balto beržo neišduok.

Protėvių likimo. Kieta. Aklo.

Pilkas kaip dangus laukų akmuo

jo po galva tam lauke užtektų...

„Neišduok nakties...”

Kaukių planetoj vis mažiau gerumo, kuris darosi „įtartinas kaip vidudienio varpas” („Gerumas“), meilė slepiama ir dangstoma: „Tik aguonai ne gėda parodyti savo meilę pasauliui” („Pražyduš aguonai“). Gyvenimo meilė Degutytės poezijoje auga iš žmogaus ryšių su žmogumi ir su gamta – šiais ryšiais remiasi žmoniškumo kultūra, žmogaus pašaukimas pažinti ir mylėti, kuris taip dažnai paniekinamas. Iš romantinio išdidumo, iš gražių gamtos metaforų vėlyvojoje savo kūryboje Degutytė perėjo ir į konkretumą, išbandė socialiai aktyvų vaizdą („Moteris prie Untupių senkapių...“). Moteris prie senkapių. Ryšys su moters kultūra, su tradicija. Ir kartu priešprieša: moteris nuskurdusi, užguita. Sesuo G. Petkevičaitės-Bitės moteriai iš „Dievui atkišus“: sulopytas rūbas, užguitas, baikštus žvilgsnis. Ši poetės įžvalga iš specifinių jos kūrybos resursų – iš meilės, artimumo, užuojautos. Stipria ir savita jėga šie kūrybos resursai atsiskleidžia ir Degutytės kūryboje mažiesiems. Ir mažam žmogui reikia ne tik džiaugtis ar juo labiau džiūgauti, jam būtina kuo anksčiau pažinti skausmą ir jo gerąją seserį – užuojautą.